

Мср Ружица Кијевчанин, асистент
Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
rkijevcanin@jura.kg.ac.rs
ORCID: 0000-0001-7546-0413

Прегледни научни рад
УДК: 342.531.43:341.231.14]:342.4(497.1)"1974"
DOI: 10.46793/Ustav74.515K

УСТАВНА ЗАШТИТА СЛОБОДА И ПРАВА ЧОВЕКА И ГРАЂАНИНА ПРЕМА УСТАВУ СФРЈ ИЗ 1974. ГОДИНЕ*

Апстракт

Аутор ће у раду анализирати основне принципе заштите слобода и права који су прописани Уставом СФРЈ из 1974. године, као и правна средства која су предвиђена у државном систему. На истраживачком путу ће се наћи правосудни систем, чија ће се организација, функционисање и ефикасност сагледати. Највише пажње аутор ће посветити уређењу судске власти и њеном положају. Осврт ће се начинити и на уређење јавног тужилаштва и друштвеног правобраниоца самоуправљања, који уз судску власт, чине правосудни систем, односно институционални систем заштите слобода и права човека, као највише и ванвременске вредности, али и суштине постојања саме државе.

Кључне речи: уставна заштита, права и слободе, судови, судије, јавно тужилаштво, друштвени правобранилац самоуправљања.

I УВОД

Уставни развој Југославије у периоду од завршетка Другог светског рата до њеног распада обележило је доношење три устава: Устав из 1946. године, Устав из 1963. године и Устав из 1974. године. Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије из 1974. године, донет 25. фебруара, имао је реално-програматски карактер који се изражавао кроз уређивање

---

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2024. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

постојећег стања, као и кроз визију будућих развојних граница.¹ Нормативни део је одликовала реална, позитивно-правна форма, док су се начела обликовала програмски. Устав се састојао од Уводног дела, у ком су футуристички и идејно формулисана основна начела, и 406 чланова груписаних у пет делова. Првим делом су обухваћена одредбе којима се утврђује државно уређење, па се Социјалистичка Федеративна Република Југославија одређује као савезна држава, односно државна заједница добровољно уједињених народа и њихових социјалистичких република, као и социјалистичких аутономних покрајина Војводине и Косова које су у саставу Социјалистичке Републике Србије, заснована на власти и самоуправљању радничке класе и свих радних људи, и социјалистичка самоуправна демократска заједница радних људи и грађана и равноправних народа и народности. Социјалистичку Федеративну Републику Југославију су сачињавале Социјалистичка Република Босна и Херцеговина, Социјалистичка Република Македонија, Социјалистичка Република Словенија, Социјалистичка Република Србија, као и Социјалистичка Аутономна Покрајина Војводина и Социјалистичка Аутономна Покрајина Косово, Социјалистичка Република Хрватска и Социјалистичка Република Црна Гора, а главни град је био Београд. Други део Устава садржи пет глава којима је регулисано друштвено-економско уређење. Прва глава носи назив друштвено-економско уређење, друга је насловљена Основе друштвено-политичког система, рубрум треће је Слободе, права и дужности човека и грађанина, четврте је Уставност и законитост, пете Судство и јавно тужилаштво, а шесте Народна одбрана. Трећим делом Устава уређују се односи у федерацији и права и дужности федерације. Четврти део Устава садржи норме о организацији федерације и подељен је на пет глава, а свака уређују по једно организационо питање. Прва глава носи назив Скупштина СФРЈ, друга је насловљена Председништво СФРЈ, рубрум треће је Председник Републике, док је четврте Савезно извршно веће, односно пете Савезни органи управе. Пети део Устава обухвата норме о промени Устава СФРЈ. На Устав СФРЈ донети су амандмани 1988. године, док су на Устав СР Србије донети годину дана касније. Посебном групом амандмана промењен је уставни положај аутономних покрајина у односу на уставна решења, као и уставотворни поступак, па више сагласност скупштина аутономних покрајина ни о једном питању није била потребна, али је задржана обавеза да дају своје мишљење.

Идејни творац устава био је Едвард Кардељ, један од најближих сарадника доживотног југословенског председника Јосипа Броза Тита. Устав СФРЈ из 1974. године био је на удару многих критика стручне јавности. Чувен је случај хапшења професора београдског Правног факултета,

---

¹ Ј. Ђорђевић, *Уставно право*, Београд, 1978, 112.

Михаила Ђурића, због јавног критиковања уставних амандмана из 1971. године, који су били претеча Устава из 1974.² На овај списак се додају и следећа имена: Андрија Гамс, Војислав Коштуница, Коста Чавошки, Данило Баста и Александар Стојановић.³ Критике се нису зауставиле до данас, па је тако професор Петров за ВВС изјавио: „Добар устав штити и интегрише државу и друштво, а овај из 1974. је учинио супротно - он је био један од кључних фактора разједињења.“⁴ Устав СФРЈ из 1974. године познат је и као „гробар“ Југославије, јер је њиме започет процес дељења државе „давањем практично свих елемената државности не само републикама, него и покрајинама“.⁵ Данас су све републике које су чиниле Југославију су независне и суверене државе, али су последице Устава и даље осетне у нашој држави, на територији аутономне покрајине Косова и Метохији, чија борба за оцепљењем и независношћу не јењава. Критике Устава су изношене и на рачун форме, па се истицало да је текст устава неразговетан, дугачак, бирократски, што уистину, примећује аутор рада. Многе норме су нејасне, двосмислене, па су изазвале много полемике и различитих тумачења, али ћемо се ми концентрисати на оне којима је регулисана заштита људских права и слобода.

II СЛОБОДА И ПРАВА ПРЕМА УСТАВУ СФРЈ ИЗ 1974. ГОДИНЕ

Устав СФРЈ из 1974. године у средиште регулисања правног поретка савезне државе истиче човека, слободу и демократију, односно активно учешће грађана у вршењу власти, односно самоуправљању радног народа. Уставни положај човека је такав да он није подређен систему, нити је његова креација, али човек није ни изван система, нити му је супротстављен.⁶ Однос човека и државе је однос припадности и узајамне зависности, тј. човек је у систему, јер га је он створио и прилагодио својим потребама, интересима и тежњама. Систем не постоји без човека, али ни човек не може изразити свој потенцијал без система. Положај човека је у Уставу одређен у Основним начелима, али и кроз гаранцију основних људских права и слобода и институционалну заштиту у случају њихове повреде. У одељку II основних начела прописано је социјалистичко друштвено уређење Социјалистичке Федеративне Републике Југославије које се „заснива (се) на власти радничке класе и свих радних људи и на односима међу људима као слободним и

---

² Д. Лучка, *Устав из `74 није крив за распад Југе*, Iustitia, 2015, <https://iustitia.pf.unibl.org/dejan-lucka-ustav-iz-74/>, датум посете: 01.10.2024. године.

³ *Ibid.*

⁴ <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-68346527>, датум посете: 01.10.2024. године

⁵ *Ibid.*

⁶ Ј. Ђорђевић, *op. cit.*, 142-143

равноправним произвођачима и ствараоцима, чији рад служи искључиво задовољавању њихових личних и заједничких потреба.“⁷ Социјалистичко друштвено уређење подразумева да човек ужива друштвено-економски положај „који му обезбеђује да, радећи средствима у друштвеној својини и одлучујући непосредно и равноправно с другим радним људима у удруженом раду о свим пословима друштвене репродукције у условима и односима међусобне зависности, одговорности и солидарности, остварује свој лични материјални и морални интерес и право да се користи резултатима свог текућег и минулог рада и тековинама општег материјалног и друштвеног напретка да на тој основи што потпуније задовољава своје личне и друштвене потребе и да развија своје радне и друге стваралачке способности.“⁸ Квалитет живота човека и његове породице зависи од њега, јер он одлучује колико ће рада уложити у њихову будућност. Свима су пружене исти услови, тј. сви људи су равноправни и једнаки у правима, дужностима и одговорностима. Стварну једнакост права, дужности и одговорности обезбеђују и судови, као и уставни судови кроз контролу уставности и законитости, која није само формална, већ и суштинска. Апсолутна једнакост објективно није могућа, због расподеле послова и личних квалификација и ангажовања, али је довољно да је систем заснован на вредностима који поспешују труд, поштење, рад, солидарност, заједништво и услове за напредак свакога ко истрајно ради. Уставно начело: „Свако према способностима — сваком према његовом раду“, верно одражава положај човека у друштвено-економском и политичком систему који је успостављен. Ово право на самоуправљање мора бити испраћено обезбеђивањем економске, социјалне и личне сигурности човека, јер је само слободан човек способан за развој, напредак и пружање доприноса друштвеној заједници.⁹ Човек мора имати сигурност, и то егзистенцијалну, која подразумева да не може бити материјално угрожен, без свог доприносе, односно кривице, али и личну, па злоупотреба, манипулације, силе или други облици притиска и задирања у основна права човека не долазе у обзир. Држава води рачуна и о социјалној сигурности

---

⁷ Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, [https://sr.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2_%D0%A1%D0%BE%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B5_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5_%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B5_%D0%88%D1%83%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%98%D0%B5_\(1974\)#%D0%94%D0%95%D0%9E_%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%93%D0%98_%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A8%D0%A2%D0%92%D0%95%D0%9D%D0%9E_%D0%A3%D0%A0%D0%95%D0%82%D0%95%D0%8A%D0%95](https://sr.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2_%D0%A1%D0%BE%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B5_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5_%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B5_%D0%88%D1%83%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%98%D0%B5_(1974)#%D0%94%D0%95%D0%9E_%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%93%D0%98_%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A8%D0%A2%D0%92%D0%95%D0%9D%D0%9E_%D0%A3%D0%A0%D0%95%D0%82%D0%95%D0%8A%D0%95), датум посете: 28.09.2024. године.

⁸ *Ibid.*

⁹ Вид. Ј. Ђорђевић, *op. cit.*, 373.

бораца, војних инвалида и породица палих бораца.¹⁰ Концепција Устава СФРЈ из 1974. има за циљ ослобођење човека од сваке експлоатације и стварање што бољих услова грађанима да својим радом остваре лични, односно друштвени прогрес, уз очување достојанства и заштиту њихове личности, па се поред основних начела положај човека регулише и у другом делу Устава, у ком се прописују слободе, права и дужности човека и грађанина. Слободе, права и дужности човека и грађанина јемче се у III глави другог дела Устава, и то кроз педесет чланова (153 - 203). Поред ове главе у којој су централно концентрисане одредбе о правима, слободама и дужностима човека и грађанина, низ политичких и социјалних права садржан је и у главама I и II другог дела, односно у глави IV истог дела који је посвећен уставности и законитости. Устав из 1974. године већином је обухватио традиционална права и слободе, за које се цивилизација борила од свог настанка и за које борба до данас није окончана, јер је њихово уживање у сукобу са интересима власти, која тежи подредити грађане и контролисати њихову моћ. То су лична, али и политичка права. Но, листа уставних права и слобода је проширена Уставом из 1974. године правима која су произашла из социјалистичког државног уређења и начелима којима се пропагира однос солидарности, узајамности и заједништва у остваривању опште добробити и благостања друштва. Таква права су права својине, права самоуправљања и самоуправна права, итд.¹¹ Иако је нормативна регулатива јемчила свима исте могућности уживања права и слобода, објективне околности додатно обојене субјективним, у смислу амбиција, труда и рада, чинила су да потпуно изједначен положај појединаца буде немогућ, посебно када је реч о економским, социјалним и културним правима.¹² Такво стање ове генерације права јесте нека природна подела међу појединцима, која је, сматрамо, поштена, јер зависи искључиво од нас самих. Социјалистичко демократска концепција Устава још један је мотив условљености апсолутног уживања права и слобода. Права и слободе се ограничавају у свим порецима, а та ограничења могу бити легитимна и нелегитимна. Устав СФРЈ у члану 153, став 2 одређује да су слободе и права човека и грађанина ограничена само једнаким слободама и правима других и уставом утврђеним интересима социјалистичке заједнице. Устав не прецизира значење правног стандарда „интереси социјалистичке заједнице“, али се оно може извести на основу научне анализе уставног текста и праксе судова, а посебно Уставног суда. Човек своју сврху остварује доприносом заједници, па индивидуализам и себично испољавање личности поништавају начела на којима је почивало друштво. Списак слобода и права човека и грађанина се могао проширити

---

¹⁰ Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије.

¹¹ J. Ђорђевић, *op. cit.*, 370.

¹² *Ibid.*, 373.

републичким (и покрајинским) уставима и законима, али уз поштовање начела уставности, што је значило да морају бити у складу са Уставом СФРЈ.

III УСТАВНА ЗАШТИТА СЛОБОДА И ПРАВА ЧОВЕКА И ГРАЂАНИНА

Уставна заштита слобода и права човека и грађанина гарантована је на посредан и непосредан начин. Посредан начин је прожет у уставним начелима којима се регулише државно уређење и положај човека у социјалистичко демократском друштву уопште. Непосредан начин заштите слобода и права човека и грађанина садржан је у уставним нормама чији су предмет регулисања управо слобода, права и дужности човека и грађанина. Непосредним уставним нормама се прописују и правна средства за заштиту слобода и права која су примењива пред институционалном заштитом, израженом кроз уставно судство и правосудни систем.

Устав јемчи грађанима једнакост у правима и дужностима, као и једнакост пред законом. Право на живот је било неприкосновено, али не и апсолутно. Смртна казна је постојала у правном систему и могла се изрицати само за најтеже облике тешких кривичних дела. Слобода човека је, такође, могла бити изузетно ограничена, и то у случајевима и у поступку који су утврђени законом. Слободе и права, као дужности остваривали су се на основу устава. Изузетно, начин остваривања појединих слобода и права могао се прописати само законом, а то када је уставом предвиђено или кад је неопходно за њихово остваривање. Уставом зајемчена права и слободе се нису могла одузети, нити принудно или самовољно ограничити. Противуставна и кажњива је свака самовоља којом се повређује или ограничава право човека, без обзира на то ко је врши (чл. 198 ст. 1). Нико не сме употребљавати принуду ни ограничавати права другога, осим у случајевима и у поступку који су прописани законом (чл. 198 ст. 2). Устав је гарантовао могућност судске заштите зајемчених слобода и права, али и правна средства којима би се иста постигла. Она су реализација уставних принципа који су темељ функционисања институционалне заштите слобода и права. У поступцима пред судом, државним и другим органима и организацијама, у којима се решавало о правима, обавезама и интересима, уставотворац је свакоме јемчио право на једнаку заштиту својих права. Свакоме је зајемчено право на жалбу или друго правно средство против одлука судова, државних органа и других органа и организација, којима се решава о његовом праву или на закону заснованом интересу (чл. 180 ст. 2). Свакоме је доступна правна помоћ која се обезбеђује путем адвокатуре, као самосталне друштвене службе, и путем других видова правне помоћи. Устав јемчи и право на одбрану, па нико ко је достижан суду или другом органу надлежном за вођење поступка не може бити кажњен ако по закону није саслушан или ако му није дата могућност да се брани (чл. 182 ст. 2). Окривљени има право да узме браниоца који ће штитити права и интересе окривљеног, у складу са законом,

али је законодавац одредио и случаје у којима је ангажовање браниоца окривљеног обавезно (чл. 182 ст. 3). Уставотворац је загарантовао свакоме право на накнаду штете која је, у вези с обављањем службе или друге делатности државног органа, односно организације која врши послове од јавног интереса, причињена незаконитим или неправилним радом лица или органа који врши ту службу или делатност (чл. 199 ст. 1). Штету је дужна накнадити друштвено-политичка заједница, односно организација у којој се врши делатност или служба, али оштећени има право да, у складу са законом, захтева накнаду и непосредно од лица које је причинило штету (чл. 199 ст. 2). Уставне одредбе регулишу заштиту слобода и права човека и грађанина на опсежан начин, тежећи да што мање питања пребаце у надлежност законодавца, па изузетно прописују да се законом може одредити начин остваривања појединих слобода и права. Обезбеђење уставности законских одредаба се може проверити пред Уставним судом, па су права и слободе на највишем рангу заштите било да су регулисана само уставним нормама или уз допуну законских.

IV ИНСТИТУЦИОНАЛНА ЗАШТИТА СЛОБОДА И ПРАВА ЧОВЕКА И ГРАЂАНИНА

Уставни суд Југославије и уставни судови република били су по положају, саставу, надлежности и начину рада потпуно исти органи. Уставни суд Југославије одређен је у четвртом делу Устава СФРЈ, глава седам, док су уставни судови република регулисани републичким уставима, а покрајински у уставима покрајина. Основна функција уставних судова јесте нормативна контрола, односно оцена уставности и законитости општих правних аката. Заштита уставности и законитости значи заштиту правног поретка и друштва у оквиру њега. Она се обезбеђује ради остваривања уставом и законом утврђених друштвено-економских и политичких односа и ради заштите слобода и права човека и грађанина, самоуправљања, друштвене својине, самоуправних и других права организација удруженог рада и других самоуправних организација и заједница и друштвено-политичких заједница (чл. 204). Принцип уставности и законитости је важио на нивоу федералних јединица и целе федерације. Предмет оцене су били важећи нормативни акти, али је Уставни суд могао оцењивати уставност закона, као и уставност и законитост прописа и општих аката органа друштвено-политичких заједница и самоуправних општих аката који су престали да важе, ако је поступак покренут пре истека једне године од дана престанка важења оспореног акта.¹³ Новина коју је Устав СФРЈ од 1974. године увео у

---

¹³ Д. Кулић, *Уставно судство у свету*, Београд, 1982, 190.

поступак судске контроле уставности закона био је институт привремене мере.¹⁴ Ова мера је омогућавала Уставном суду да, до доношења коначне одлуке, обустави извршење одређеног акта или радње која се предузимала на основу закона чију је уставност оцењивао.¹⁵ Њоме се настојало спречити наступање штетних последица које је могао изазвати неуставан закон. Иако факултативног карактера, у пракси је имала изузетан значај. Устав Југославије од 1974. године је прописивао опште, коначно, извршно и обавезујуће дејство одлука Уставног суда. Свако на кога су се ове одлуке односиле, био је дужан да их извршава, а уколико би се таква обавеза избегавала, њено извршење би обезбеђивао одговарајући политичко-извршни орган, тј. извршно веће.¹⁶ Уставни суд Југославије је, поред нормативне контроле, имао надлежност да решава спорове о правима и дужностима између федерације и републике, односно аутономне покрајине, између република, између република и аутономних покрајина и између других друштвено-политичких заједница са територије разних република, ако за решавање таквих спорова законом није предвиђена надлежност другог суда и да решава о сукобу надлежности између републичких, односно покрајинских уставних судова, између судова и савезних органа, између савезних органа и републичких, односно покрајинских органа, између судова и других државних органа са територије две или више република, односно са територија република и аутономних покрајина (чл. 375 ст. 1 тач. 5 и 6). Функција Уставног суда Југославије, као и уставних судова федералних јединица је неспорно утицала на чување правне државе и заштиту прописаних правила на којима је федерација почивала.

Институционална заштита слобода и права човека и грађанина остваривала се и кроз правосудни систем који су чинили судови, јавно тужилаштво, јавно правобранилаштво, органи који решавају прекршаје, адвокатура и друга правна заступништва, друштвени правобранилац самоуправљања.¹⁷ Предмет уставне регулативе су били судови, јавно тужилаштво и друштвени правобранилац самоуправљања, па ћемо се укратко осврнути на ове правосудне органе.

Судови су независни државни органи који штите слободу и права грађана и самоуправни положај радних људи и самоуправних организација и заједница и обезбеђују уставност и законитост. Редовни судови одлучују у споровима о основним личним односима, правима и обавезама грађана и

---

¹⁴ Р. Кијевчанин, *Уставно судство у Републици Србији*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2018, 43.

¹⁵ Д. Батавељић, *Судска контрола уставности закона*, Правни живот бр. 12/1995, 161.

¹⁶ Р. Кијевчанин, Р., *op. cit.*, 69

¹⁷ Ј. Ђорђевић, *op. cit.*, 797

правима и обавезама друштвено-политичких заједница, изричу казне и друге мере према учиниоцима кривичних дела и других кажњивих дела одређених законом, одлучују о законитости појединачних аката државних органа и организација које врше јавна овлашћења, решавају спорове о имовинским и радним односима, ако решавање тих спорова није поверено самоуправним судовима, и решавају о другим односима кад је то законом предвиђено (чл. 221 ст. 1). Но, судови немају само корективну улогу, већ делују и превентивно, и то је уставотворац одредио на следећи начин: Редовни судови прате и проучавају друштвене односе и појаве од интереса за остваривање својих функција и дају скупштинама одговарајућих друштвено-политичких заједница и другим државним органима и самоуправним организацијама и заједницама предлоге за спречавање друштвено опасних и штетних појава и за учвршћивање законитости, друштвене одговорности и социјалистичког морала (чл. 222 ст. 1). Уставом су у правни систем, поред судова опште надлежности¹⁸, уведени и специјализовани судови: привредни и војни судови. Устав предвиђа и самоуправне судове. Самоуправни судови установљавају се као судови удруженог рада, арбитраже, мировна већа, избрани судови и као други облици самоуправних судова (чл. 225). Они су надлежни да решавају одређене врсте спорова из друштвено-економских и других самоуправних односа, као и спорове које им повере радни људи у организацијама удруженог рада, самоуправним интересним заједницама и другим самоуправним организацијама и заједницама, насталих из међусобних односа које самостално уређују или произашлих из права којима слободно располажу.

Јавно тужилаштво је дефинисан Уставом СФРЈ као самостални државни орган који гони учиниоце кривичних и других законом одређених кажњивих дела, предузима законом одређене мере за заштиту интереса друштвене заједнице и улаже правна средства ради заштите уставности и законитости (чл. 235 ст. 1). Он је заштитник правног поретка и примене закона.¹⁹ Организација тужилаштва почива на два принципа: централизам и подређеност нижих тужилаца вишим.²⁰ Централизам се сагледава у начину функционисања јавног тужилаштва и њиховој расподели послова. О правном поретку Југославије бринули су окружни, покрајински, републички и савезни тужилац, и то свако у оквиру своје месне и стварне надлежности. Подређеност нижих тужилаца вишим представља однос који се успоставља између тужилаца, па је јасно да је на

---

¹⁸ Судови опште надлежности: општински, окружни, покрајински, републички врховни судови, Савезни суд.

¹⁹ *Ibid.*, 827.

²⁰ *Ibid.*

челу јавног тужилаштва савезни јавни тужилац који има највише ингеренција у односу на остале тужиоце. Виши тужилац има право да нижим тужиоцима ставља примедбе на рад, као и им даје упутства и наредбе за вршење дужности, која су за њих обавезујућег карактера. Он може преузети у своју надлежност обавезу, односно право које улази у опсег надлежности нижег тужиоца или обавезу, односно право из надлежности једног тужиоца пребацити у надлежност нижег тужиоца.²¹

Друштвени правобранилац²² самоуправљања је био предвиђен у уставима покрајина, република, као и у Уставу СФРЈ, па разликујемо покрајинског, републичког и савезног правобраниоца самоуправљања. Покрајине, републике и федерација донеле су и законе о правобраниоцу самоуправљања, којим су регулисали његову организацију. Правобраниоци су постојали и на подручју града и више општина. Устав СФРЈ је друштвеног правобраниоцу самоуправљања дефинисао као самосталног органа друштвене заједнице који предузима мере и правна средства и врши друга законом утврђена права и дужности ради остваривања друштвене заштите самоуправних права радних људи и друштвене својине. Друштвени правобранилац самоуправљања не интервенише непосредно у структуру државе и друштвене односе. Он може самоиницијативно покренути пред скупштином друштвено-политичке заједнице, уставним судом или судовима поступак за заштиту самоуправних права радних људи и друштвене својине, као и поступак за укидање или поништавање одлука и других аката којима се повређују самоуправна права и друштвена својина. Такође, правобранилац самоуправљања покреће поступак за заштиту самоуправних права радних људи и друштвене својине и на иницијативу радника, организација удруженог рада и других самоуправних организација и заједница, синдиката и других друштвено-политичких организација, државних органа и грађана.

V ЗАКЉУЧАК

Анализирајући уставне одредбе Устава СФРЈ из 1974. године могли смо приметити да се преовладавајући садржај односио на друштвено уређење савезне државе, односно на (радног) човека и његов положај у друштву. Стварање социјалистичко-демократског друштва подразумевало је развијене међуљудске односе, засноване на солидарности, слози, удруженом раду на остваривању општих интереса и благостања. Радничка класа и сви радни људи су били суштина правног поретка Југославије.

---

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*, 828-831.

Државно уређење је било прилагођено њиховим потребама и тежњама и имало је функцију да заштити њихова права и помогне у остваривању њихових дужности. Оваква концепција улоге човека потврђена је уставним одредбама, на посредан и непосредан начин. Закључили смо да је уставна заштита права и слобода човека и грађанина пружена кроз општа начела и начела која централно уређују питање које се не односи конкретно на положај човека и грађанина, али га се итекако тиче и граниче се са њиховим интересима. Таква питања су институционалног карактера, па уставне норме регулишући државну организацију и принципе на којима иста функционише, уједно прописују правна средства заштите права и слобода човека и грађанина. Такође, уставна заштита човека и грађанина је пружена кроз конкретне уставне норме којима су прописана његова права, слободе и дужности. Обраћање пажње на радног човека, услове његовог рада и резултате које постиже довољно говори о односу уставотворца према грађанима, баш као и место које им у највишем правном акту дато. Но, Устав није апсолутни гарант да ће једно друштво живети у правној држави, демократији, просперитетној заједници. Ниједан уставни текст неће бити лош уколико је донет за дисциплиноване грађане који жели прогрес и уређен систем. Супротно, ниједан устав не може осигурати идеално друштвено уређење колико год напредне одредбе садржао, јер оно морају бити примењиване, што подразумева савесне грађане који настоје остварити заједничке интересе.

ЛИТЕРАТУРА

- Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије
Батавељић, Д., *Судска контрола уставности закона*, Правни живот бр. 12/1995.
Ђорђевић, Ј., *Уставно право*, Београд, 1978.
Кијевчанин, Р., *Уставно судство у Републици Србији*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2018.
Кулић, Д., *Уставно судство у свету*, Београд, 1982.
Лучка, Д., *Устав из `74 није крив за распад Југе*, Iustitia, 2015,
<https://iustitia.pf.unibl.org/dejan-lucka-ustav-iz-74/>
<https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-68346527>

*Kijevčanin Ružica, LL.M., Assistant
Faculty of Law, University of Kragujevac
rkijevcanin@jura.kg.ac.rs
ORCID: 0000-0001-7546-0413*

CONSTITUTIONAL PROTECTION OF HUMAN AND CITIZEN FREEDOMS AND RIGHTS ACCORDING TO THE 1974 CONSTITUTION OF THE SFRY

Abstract

In this paper, the author will analyze the basic principles of protection of freedoms and rights prescribed by the 1974 Constitution of the SFRY, as well as the legal means provided for in the state system. The research path will include the judicial system, whose organization, functioning and efficiency will be examined. The author will pay the most attention to the organization of the judicial power and its position. The organization of the public prosecutor's office and the social ombudsman of self-government, which, along with the judicial power, make up the judicial system, that is, the institutional system of protection of human freedoms and rights, as the highest and timeless values, but also the essence of the existence of the state itself, will also be reviewed.

Keywords: *constitutional protection, rights and freedoms, courts, judges, public prosecutor's office, social ombudsman of self-government.*